

**Справа «Маматкулов та Абдурасулович проти Туреччини»
(Mamatkulov and Abdurasulovic v. Turkey 46827/99 46951/99)**

У рішенні, ухваленому 6 лютого 2003 року у справі *Маматкулов та Абдурасулович проти Туреччини*», Суд постановив, що:

- не було порушення ст. 3 (заборона тортур) Конвенції; ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції не є прийнятною для застосування до проваджень у справах щодо екстрадиції з Туреччини;
- ст. 6 Конвенції не підлягає застосуванню щодо другого заявника;
- мало місце порушення ст. 34 Конвенції (право на індивідуальні звернення).

Суд постановив сплатити заявникам 10 000 євро у відшкодування немайнової шкоди, не менш ніж 950 з яких були вже сплачені Радою Європи як правова допомога.

Обставини справи

Даний випадок стосується двох заяв, поданих громадянами Узбекистану, Рустамом Маматкуловим (1959 р. н.) та Аскарком Абдурасуловичем (1971 р. н.). Вони є членами Партії ЄРК (ERK Party) – опозиційної партії в Узбекистані. Їх було піддано екстрадиції з Туреччини до Узбекистану 27 березня 1999 року, де вони перебували в ув'язненні на момент розгляду справи в Суді.

3 березня 1999 року перший заявник, п. Маматкулов, прибув до Стамбула з Алма-Ати (Казахстан) за туристичною візою. Він був заарештований турецькою поліцією в аеропорту Ататурк (Стамбул) на підставі міжнародного ордеру на арешт і доставлений до в'язниці за підозрою у вчиненні вбивства, спричиненого вибухом бомби в Узбекистані, а також у спробі вчинити терористичний напад на Президента Узбекистану. Органи влади Узбекистану вимагали екстрадиції заявника на підставі двосторонньої угоди з Туреччиною.

11 березня 1999 року п. Маматкулов був допитаний суддею місцевого суду у кримінальних справах. У рішенні судді, ухваленому того ж самого дня, згадувалися обвинувачення проти заявника, а також зазначалося, що правопорушення, які розглядалися, були за своєю суттю не військовими, а звичайними кримінальними злочинами. Суддя постановив рішення про утримання його під вартою до екстрадиції.

Другий заявник, п. Абдурасулович, прибув до Туреччини 13 грудня 1998 року за фальшивим паспортом. 5 березня 1999 року, відповідаючи на вимогу екстрадиції заявника до Узбекистану, турецька поліція заарештувала його та супроводила до в'язниці. Він підозрювався у вбивстві, вчиненому в Узбекистані з використанням вибуху бомби, а також у спробі вчинити терористичний напад на Президента Узбекистану.

7 березня 1999 року п. Абдурасулович постав перед судом, який постановив рішення про утримання його під вартою. 15 березня 1999 року Фатігський суд у кримінальних справах (Стамбул) визначив національність заявника, а також прийняв рішення щодо наявності у його діях складу злочину, передбаченого ст. 9 Кримінального кодексу Туреччини. Цей суд також постановив рішення про утримання п. Абдурасуловіка під вартою до його екстрадиції.

18 березня 1999 року Суд вказав Уряду Туреччини, що відповідно до правила 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду було би бажано в інтересах сторін, а також для точного виконання процедур не проводити екстрадицію заявника до Узбекистану до розгляду цієї заяви на черговому засіданні Суду 23 березня 1999 року. 19 березня 1999 року Кабінет Міністрів Туреччини прийняв постанову про екстрадицію заявника. 23 березня 1999 року Суд вирішив застосувати тимчасові заходи щодо заявника до розгляду його справи.

27 березня 1999 року обидва заявники, п. Маматкулов та п. Абдурасулович, були передані органам влади в Узбекистані. У рішенні від 28 червня 1999 року Верховний суд Узбекистану дійшов висновку про винність заявників в інкримінованих їм злочинах та визначив їм покарання у вигляді відповідно 20 та 11 років позбавлення волі. Представники заявників стверджують, що з часу, який минув від дня екстрадиції, вони не мали жодних

відомостей про п. Маматкулова та п. Абдурасуловича.

Зміст рішення Суду

Заявники скаржилися на те, що під час проведення екстрадиції їх життям загрожував ризик, а також існувала загроза бути підданими катуванню, що суперечить положенням ст. 2 (право на життя) та ст. 3 Конвенції.

Подальші скарги стосувалися несправедливості процедури екстрадиції в Туреччині, а також несправедливості провадження у кримінальних справах проти заявників в Узбекистані.

Зазначивши, що заявники фактично були піддані екстрадиції, їхні представники визнали, що Туреччина не виконала своїх зобов'язань відповідно до Конвенції, проігнорувавши вказівки Суду, зроблені за правилом 39 Регламенту Суду щодо застосування тимчасових заходів.

Суд вважає, що скаргу слід розглядати за ст. 3 Конвенції.

Він вже вкотре відзначив, що держави – учасниці договору мають право контролювати в'їзд на їх територію, проживання на ній та видворення іноземців. Ні Конвенція, ні Протоколи до неї не містять права на політичний притулок. Проте держава може бути відповідальною лише у тому випадку, якщо існують вагомі причини припустити, що особа внаслідок екстрадиції наражається на ризик бути підданою поведженню, яке суперечить ст. 3 Конвенції.

Суд зазначив, що представники заявників, котрі були викликані в суд, посилалися на звіти тих міжнародних слідчих органів, що працюють у сфері прав людини, у яких засуджувалася адміністративна практика катувань та інших форм жорстокого поведження з прихильниками опозиційної партії. Однак Суд констатував, що, незважаючи на серйозність інформації, яка міститься у даних звітах, вони лише описують загальну ситуацію в Узбекистані, але не підтверджують ті аргументи, які висувають заявники на обґрунтування своєї скарги щодо жорстокого поведження з ними, оскільки такі аргументи, на думку Суду, мають бути підтверджені й іншими доказами. Зробити вирішальні висновки щодо фактів справи було неможливо, оскільки заявники відмовилися від подання клопотання про проведення допиту для отримання доказів на підтримку їхніх заяв.

Суд зазначив, що Уряд Туреччини аргументував свої дії тим, що прохання про екстрадицію було задоволено після отримання відповідних гарантій від уряду Узбекистану, враховуючи і запевнення в тому, що заявники не будуть піддані катуванню чи смертній карі. Суд також звернув увагу на дипломатичні застереження органів влади Узбекистану, котрі були виконані Урядом Туреччини, та на вирок суду, в якому заявників було засуджено до позбавлення волі. Крім того, було зазначено, що твердження представників заявників про те, що п. Маматкулов та п. Абдурасулович були піддані поведженню, яке суперечить ст. 3 Конвенції, не були підтверджені судово-медичною експертизою, яка проводилася у тій лікарні, в якій утримувалися заявники. У світлі обставин справи, а також тих подій, які трапилися до моменту розгляду справи, Суд дійшов висновку про недостатність отриманих свідчень для констатування наявності порушення ст. 3 Конвенції.

Розглядаючи особливості процедури екстрадиції в Туреччині, Суд ще раз повторив те, що ч. 1 ст. 6 Конвенції не є прийнятною для застосування до рішень у справах, які стосуються в'їзду, перебування та видворення іноземців з території Туреччини, якщо такі рішення не стосуються встановлення цивільних прав та обов'язків або кримінального обвинувачення проти особи.

Щодо кримінального процесу в Узбекистані Суд, посилаючись на ст. 3 Конвенції, постановив, що не було доказів того, що заявникам було відмовлено у доступі до суду. Таким чином, у даному випадку не було порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд зазначив, що той факт, що Туреччина провела екстрадицію заявників без застосування тимчасових заходів, передбачених правилом 12 Регламенту Суду, дає можливість поставити питання про те, чи мало місце порушення ст. 34 Конвенції з огляду на особливу природу ст. 3 Конвенції. Було наголошено, що закріплені у ст. 34 Конвенції вимоги

до держав не перешкоджати жодним чином здійснювати право на індивідуальні заяви означає, зокрема, дотримання принципу рівності процесуальних засобів, надання достатнього часу і належних інструментів для приготування заявниками їх заяви до слухання, – тобто вимоги, імпліцитно втілені у понятті про ефективне забезпечення права на індивідуальне звернення. Суд зауважив, що представники заявників не були спроможні, незважаючи на їх зусилля, зв'язатися із заявниками, котрі внаслідок цього були позбавлені можливості дати свідчення, які б підтверджували факти, вказані в їх заявах, та одержати детальну інформацію щодо розгляду їхніх заяв Судом.

Суд зазначив, що з огляду на загальні принципи міжнародного права та право міжнародних договорів, а також міжнародне прецедентне право тлумачення меж тимчасових заходів не може бути відокремлене від судових процедур та рішень по суті скарги, для забезпечення ефективного виконання яких ці заходи і призначаються. Суд вкотре наголосив на тому, що право на індивідуальне звернення було одним із наріжних каменів механізму захисту прав та свобод, встановленого Конвенцією.

Відповідно до ст. 34 Конвенції заявникам було надано право на виконання їхнього права на індивідуальне звернення. Це означає, що держави-учасниці не повинні перешкоджати ефективному розгляду заяв Судом. Більше того, заявнику, котрий скаржився на порушення ст. 34 Конвенції, було надано право на ефективний розгляд Судом заяви про те, що запропонована екстрадиція або видворення призводила до порушення ст. 3 Конвенції. Вказівки Суду щодо вжиття Урядом Туреччини тимчасових заходів до заявників (відтермінування їх видворення) відповідно до правила 39 Регламенту Суду, були спрямовані на те, щоб уможливити ефективний розгляд заяви та забезпечити ефективний захист, встановлений Конвенцією. Вони також дозволили Комітету Міністрів взяти на себе обов'язок нагляду за виконанням остаточного рішення Суду. Таким чином, застосування Судом правила 39 Регламенту Суду відтермінувало здійснення обов'язку держави щодо виконання остаточного рішення Суду згідно зі ст. 46 Конвенції (обов'язкова сила судових рішень та їх виконання).

Той факт, що заявники не змогли взяти участь у процедурах чи мати розмову з їх представниками, перешкодив їм опонувати аргументам Уряду щодо фактів та одержувати докази під час розгляду їх справи Судом. З огляду на обов'язок держав-учасниць утриматися від дій, які ускладнювали б виконання остаточного рішення Суду (ст. 46), а також зважаючи на вищесказане, Суд постановив, що екстрадиція п. Маматкулова та п. Абдурасуловича, незважаючи на рішення Суду вжити тимчасових заходів щодо заявників відповідно до правила 39, унеможливила реалізацію заявниками права на індивідуальне звернення.

Суд дійшов висновку, що будь-яка держава – учасниця Конвенції, котрій Судом призначено вжити тимчасових заходів (для того, аби уникнути заподіяння значної шкоди особі, котра заявила про порушення її прав, передбачених Конвенцією), зобов'язана виконати вказівки Суду й утриматися від будь-якої дії чи бездіяльності, які б зашкодили ефективності остаточного рішення Суду у справі. Відтак, утримавшись від виконання тимчасових заходів – невидворення заявників до моменту постановлення Судом остаточного рішення у справі – Туреччина порушила ст. 34 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.